

O'ZBEKISTON BANKLARIDA RAQAMLI TRANSFORMATSIYANING QIYOSIY TAHLILI

Feruza Nabiyeva

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti tayanch doktoranti

f.nabiyeva@tsue.uz

Annotatsiya

Bugungi kunda bank xizmatlari mijozlar uchun qulayliklar bilan 24/7 kun davomida mavjud bo'lib, bu sohani O'zbekistonda har qachongidan ham raqobatbardosh ekanligini ko'rsatadi. Ushbu maqola banklarda amalga oshirilayotgan raqamli transformatsiya bosqichlarini ijtimoiy-demografik ko'rsatkichlar bilan taqqoslash orqali o'rganiladi. Bundan tashqari, ushbu maqolada raqamli bank xizmatlarining o'sish tendensiyalari tahlil qilinadi. Natijalar shuni ko'rsatadiki, raqamli xizmatlar soni mijozlar soniga nisbatan ortib bormoqda. Biroq, tadqiqot natijalari raqamli bank xizmatlarining yuqori narxlari raqamli xizmatlar soni hali ham O'zbekistonda zarur bo'lganidan orqada ekanligini bildiradi. Ushbu maqolada, oxirgi 5 yil ma'lumotlaridan foydalangan holda, aholining ijtimoiy-demografik va moliyaviy inklyuzivlik omillari o'rganildi, natijalar jadval shaklida taqdim etildi. Ijtimoiy-demografik va moliyaviy inklyuzivlik omillari qo'shimcha tadqiqotlarni talab qiladi, chunki bizda qayta ishlash uchun cheklangan ma'lumotlar mavjud, biroq aholi soni doimiy ravishda o'sib borayotgan O'zbekistonda raqamli bank xizmatlaridan foydalanish yetarli darajada yuqori emas degan xulosaga kelish uchun yetarli deb topdik. O'zbekiston fintex ("financial technologies" iboraning qisqartma shakli) bozori xizmat ko'rsatuvchi provayderlar uchun moviy okean bo'lib qolmoqda. Bundan tashqari, ochiq bank tushunchasining joriy etilishi fintex bozorida raqobat muhitini yaratishga turtki bo'lganini ko'rish mumkin. Ba'zi xizmatlar, shu jumladan kafolatsiz mikrokreditlar, jismoniy mijozlar uchun kreditlar raqamli qurilmalar orqali mavjud bo'ldi. Bundan tashqari, TBC bank va SQB bank o'rtasida qiyosiy tahlil hamda SWOT tahlili raqamli texnologiyalarni joriy etish ta'sirini ko'rish uchun o'tkazildi, bunda birinchisi TBC Bank Group PLC xalqaro kompaniyaga tegishli, ikkinchisi esa qisman davlatga tegishli aksiyadorlik tijorat banki hisoblanadi. Natijalar shuni ko'rsatadiki, SQB banki bosqichma-bosqich o'sishni ko'rsatmoqda, TBC bank esa keskin o'sishga ega. Ushbu tadqiqot natijalari boshqa raqobatchi banklar uchun raqamli transformatsiyani jadallashtirish va zamonaviy bank texnologiyalarini joriy etishda qo'shimcha rag'bat bo'lishi kerak.

Annotation

Today, banking services are available 24/7 with convenience for customers, making this industry more competitive than ever in Uzbekistan. This article examines the stages of digital transformation being implemented in banks by comparing them with socio-demographic indicators. In addition, this article analyzes the growth trends of digital banking services. The results show that the number of digital services is increasing relative to the number of customers. However, the research results indicate that the high cost of digital banking services still lags behind the number of digital services needed in Uzbekistan. This article examines the socio-demographic and financial inclusion factors of the population using data from the last 5 years, and the results are presented in tabular form. The socio-demographic and financial inclusion factors require further research, as we have limited data to process, but we found it sufficient to conclude that the use of digital banking services is not high enough in Uzbekistan, where the population is constantly growing. The Uzbekistan fintech (short for “financial technologies”) market remains a blue ocean for service providers. In addition, it can be seen that the introduction of the open banking concept has stimulated the creation of a competitive environment in the fintech market. Some services, including unsecured microloans, loans for individual clients, have become available through digital devices. In addition, a comparative analysis and SWOT analysis were conducted between TBC Bank and SQB Bank to see the impact of introducing digital technologies, where the former is owned by the international company TBC Bank Group PLC, and the latter is a partially state-owned joint-stock commercial bank. The results show that SQB Bank is showing gradual growth, while TBC Bank has sharp growth. The results of this study should serve as an additional incentive for other competing banks to accelerate digital transformation and introduce modern banking technologies.

Kalit so‘zlar

raqamli iqtisodiyot, raqamli bank, fintex, kafolatsiz mikroqarzlar.

Keywords

digital economy, digital banking, fintech, unsecured microloans.

Kirish

Bugungi kunda deyarli barcha sohalar, shu jumladan bank sektori raqamli transformatsiya va ilg‘or mashina o‘rganish, sun‘iy intellekt (AI), Big Data va Cloud Computing texnologiyalarini joriy etish va ulardan foydalanishga asoslangan avtomatlashtirishdan o‘tmoqda. Endilikda bank xizmatlari mijozlar uchun qulayliklar bilan 24/7 kun davomida mavjud bo‘lib, bu sohani O‘zbekistonda har qachongidan ham raqobatbardosh qiladi. 2018-yilda ochiq bank tizimining qabul qilinishi va COVID-19 pandemiyasi O‘zbekistonda fintex bozorini raqamlashtirish jarayonini tezlashtirdi. O‘shandan beri mobil ilovalar orqali to‘lov operatsiyalarini amalga oshiruvchi kompaniyalar soni ortdi. Bugungi kunda 49 ta to‘lov provayderi O‘zbekiston Markaziy banki tomonidan litsenziyalangan. Raqobat qilish uchun amaldagi banklar mijozlarga kirish uchun mobil va veb-sayt kanallariga e‘tibor

qaratishdi. Ushbu o'zgarishlar tadqiqot savollarini qo'yish uchun bo'shliqni keltirib chiqardi: birinchidan, fintex bozori ko'rsatilgandek raqobatbardoshmi? Ikkinchidan, banklar qanchalik raqamli transformatsiya qilingan? Maqolada biz ushbu savollarga javob topishga harakat qildik.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili

“Digital Education Outlook: Pushing the Frontiers with AI, Blockchain, and Robots” nomli nufuzli nashrda sun'iy intellekt, blokcheyn va robototexnika asosidagi ilg'or texnologiyalar orqali ta'lim tizimidagi samaradorlikning oshirilishi bayon qilingan. Ushbu yondashuvni bank tizimi misolida olib qaralganda, raqamli texnologiyalar bank xizmatlarini soddalashtirish, xavfsizlikni ta'minlash va mijozlarga xizmat ko'rsatish sifatini yaxshilashda qanday rol o'ynayotganini tahlil qilish mumkin. Bank sohasiga investitsiya qilinishining iqtisodiy natijalari, ayniqsa, raqamli yechimlarning uzoq muddatli ta'siri chuqur o'rganilishi lozim.

Вялых Н. А. ning “Цифровая трансформация здравоохранения в современной России” nomli tadqiqotida sog'liqni saqlash tizimi misolida raqamli transformatsiyaning bosqichlari va dolzarb muammolari o'rganilgan. Mazkur tajribani bank tizimiga tatbiq qilganda, raqamli texnologiyalarni joriy etishdagi bosqichma-bosqich yondashuv, xodimlarning texnologik savodxonligi va texnik infratuzilmaning holati o'rtasidagi bog'liqlikni tushunishga yordam beradi. Xuddi sog'liqni saqlashda bo'lgani kabi, bank sohasida ham raqamli savodxonlik darajasi va axborot texnologiyalarining samarali joriy etilishi o'rtasida bevosita aloqa mavjud.

Меликсетян С.Н. va Сулина Д.А. tomonidan olib borilgan tadqiqotda Rossiya ta'lim tizimidagi raqamlashtirish jarayonlari va ularning iqtisodiy samaradorligi tahlil qilingan. Bu tajriba asosida O'zbekiston bank sohasida raqamli texnologiyalar, ayniqsa masofaviy bank xizmatlari, mobil ilovalar va davlat sarmoyalari bilan amalga oshirilayotgan loyihalarning natijadorligi statistika asosida baholanishi mumkin. Ushbu yondashuv raqamli transformatsiyaning iqtisodiy jihatdan qanchalik rentabelligini aniqlashda muhim vosita bo'lib xizmat qiladi..

Tadqiqot metodologiyasi

Ushbu tadqiqot statistik va qiyosiy tahlil asosida amalga oshirildi. Datareportal.com saytida O'zbekistonning statistik ko'rsatkichlari 2020 yildan hozirgi kungacha (2024 yil) 5 yil davomida jamlangan bo'lib, ma'lumotlar ishonchli tashkilotlar va shaxslar tomonidan to'plangan va chop etilgan uchinchi tomon manbalariga tayanadi [7]. Maqolada ijtimoiy-demografik ko'rsatkichlar va raqamli infratuzilma ko'rsatkichlari tanlanib, ularning qiymatlari taqqoslandi. Bundan tashqari, moliyaviy ma'lumotlar tegishli ravishda O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki va boshqa tijorat banklarining rasmiy veb-saytlaridan olindi. Olingan ma'lumotlar muallif tomonidan vizual diagramma va jadvallarda tasvirlangan.

1-rasmda bank sohasida raqamlashtirish va moliyaviy inklyuzivlikning joriy tendensiyalarini yoritishga qaratilgan butun tadqiqot jarayonini ko'rsatish uchun batafsil metodologiya sxemasi tasvirlangan.

1-rasm. Tadqiqot metodologiyasi ketma-ketligi

Markaziy Bankning rasmiy veb-saytida 2024-yil holatida O‘zbekistonda faoliyat yuritayotgan banklar soni 37 ta 1 bo‘lib, undan 9 tasida davlat ulushi mavjud. Tadqiqot obyekti sifatida, raqamli transformatsiyani ko‘lamini inobatga olgan holda, davlat ulushi mavjud bo‘lgan 1 ta (O‘zsanoatqurilishbank) va davlat ulushi mavjud bo‘lmagan 1 ta (TBC aksiyadorlik tijorat banki) bankni tanlab oldik. Tanlov mezonlari esa raqamli bank xizmatlarining keng ko‘lami va undan olinayotgan daromadlar kesimidan iborat. Banklar haqida kengroq ma’lumotga ega bo‘lish uchun avvalo SWOT tahlilini o‘tkazdik, so‘ngra POS-terminallar orqali tranzaksiya summalarini solishtirish orqali naqdsiz pul tushumlari ulushi bo‘yicha o‘rgandik.

Tahlil va natijalar

O‘zbekistonda ijtimoiy-demografik va moliyaviy inklyuziya omillari

Datareportal.com manbalari [2,3,4,5,6] tomonidan taqdim etilgan ma’lumotlarga asoslanib, moliyaviy inklyuzivlik omillari 1-jadvalda to‘plangan, bu yerda o‘shish ko‘rsatkichlarini 2020 va 2024 yillar oralig‘ida ko‘rish mumkin.

1-jadvalda 2022 yilda raqamlar sezilarli darajada o‘sganligi ko‘rsatilgan. Xususan, internetdan foydalanuvchilar qariyb 6 millionga oshgan, internetga kirish darajasi esa 15,2 foizga oshgan. Boshqacha qilib aytganda, aholi va internet foydalanuvchilari 2023-yilda 2022-yilga nisbatan kamroq o‘shishni ko‘rsatmoqda, biroq moliya muassasasidagi hisob-kitoblar, kredit/debet karta egalik ko‘rsatkichlari keskin oshgan.

Ushbu tadqiqot bilan bog‘liq boshqa manbalar qidirilganda, muallif datareportal.com saytidagi kabi mahalliy tadqiqotlarni topa olmadi, bu esa ishda bo‘shliqqa olib keladi. Biroq, O‘zbekiston Markaziy banki tijorat banklari faoliyati bilan bog‘liq statistik ma’lumotlarni muntazam ravishda e’lon qiladi.

1-jadval

O‘zbekistonda moliyaviy inklyuziya omillari

¹ <https://cbu.uz/uz/credit-organizations/banks/head-offices/>

Ko'rsatkichlar	01.2020	01.2021	01.2022	01.2023	01.2024
Aholi soni (million)	33.23	33.7	34.16	34.9	35.43
Internet foydalanuvchilari (15+) (million)	18.34	18.6	24.05	26.74	29.52
Internetdan foydalanish	55%	55.2%	70.4 %	76.6 %	83.3%
Moliyaviy muassasadagi hisob raqami	37%	37.1%	37.1%	44.1%	44.1%
Kredit kartaga egalik	0.6%	0.6%	0.6%	3.8%	3.8%
Debit kartaga egalik	-	-	24.1%	36.3%	36.3%
Raqamli to'lov amalga oshirish	-	-	34.2%	39.3 %	39.3 %
Onlayn to'lov amalga oshirish	7.1	7.1	1.9%	5.9 %	5.9 %
Onlayn mablag' jo'natish			6.7%	10.2 %	10.2 %
Onlayn soliqlarni to'lash			6.4%	16.1%	16.1%

O'zbekiston Markaziy bankining statistik byulletenida keltirilgan ma'lumotlarga ko'ra, 2022-yildan 2024-yilgacha bo'lgan davrda raqamli xizmatlardan foydalanuvchi mijozlar soni bosqichma-bosqich o'sib bormoqda (2-jadval).

2-jadval

Raqamli xizmatlardan foydalanuvchi mijozlar soni

	Yuridik shaxslar	Jismoniy shaxslar	Jami
01.01.2022	968 580	19 234 804	20 203 384
01.01.2023	1 157 045	28 843 869	30 000 914
01.01.2024	1 339 509	42 759 991	44 099 600

2-jadvalda raqamli xizmatlardan foydalanish vaqtlari jismoniy shaxs sifatida qayd etilgan, shuning uchun 01.2024 yilda raqamli bank xizmatlaridan foydalanuvchi jismoniy shaxslar qariyb 43 ming nafarni tashkil qilgan (2-jadval), internetdan foydalanuvchilar soni esa (15+) 29,5 mln.ni tashkil etadi, ya'ni ($\frac{42759991}{29520000}$), bir kishi raqamli bank xizmatlaridan bir necha marta foydalangan.

Onlayn kafolatsiz mikrokreditlar

Datareportal.com statistik ma'lumotlaridan (1-jadval) kredit karta iste'molchilari ko'pchilikni tashkil etmasligi ko'rishimiz mumkin. Shu bois, onlayn kafolatsiz mikrokreditlar yoki mikrokreditlar O'zbekistonda so'nggi 3 yil ichida raqamli bank xizmatlari orasida ommalashdi. Bank.uz rasmiy sayti [9] ma'lumotlariga ko'ra 3-jadvalda turli bank kredit takliflarini solishtirish mumkin. Shaffoflik bilan solishtirish uchun 36 oygacha bo'lgan muddatga 100 million so'mgacha bo'lgan kredit hajmi tanlangan. Natija shuni ko'rsatadiki, O'zbekiston fuqarolari 100 million so'mgacha ta'minlanmagan mikrokreditlar olish imkoniyatiga ega. Ko'rinib turibdiki, ushbu turdagi kreditlar mijozning onlayn bahosi asosida avtomatik tarzda qayta ishlanishi mumkin.

Kafolatsiz kreditning eng past foiz stavkasi Xalq Bank tomonidan 25 foizni tashkil etadi, biroq bu xizmat faqat bank xodimlari uchun ko'rsatiladi. Xalq banki budget tashkilotlari xodimlariga 27-32% foizli kreditlar taklif qiladi, chunki bu xavfni minimallashtiradi.

“TBC Bank”, “IpakYuliBank”, “Anorbank”ning yillik foiz stavkalari nisbatan yuqori bo‘lib, fikrimizcha, ularning ommalashishiga bir sabab – vaqt, chunki mijozlar bir necha daqiqada pul olishlari mumkin. Yana bir faraz shuki, yuqori foiz stavkalari O‘zbekiston bank sohasida kredit provayderlari va/yoki raqobatchilarning yetishmasligini bildiradi, bu esa qo‘shimcha tadqiqotlar yordamida o‘rganilishi kerak.

3-jadval

O‘zbekiston banklari tomonidan taqdim etiladigan kafolatsiz onlayn mikro kredit ko‘rsatkichlari

Kafolatsiz onlayn mikro kreditlar	Maksimal kredit miqdori (mln so‘m)	Boshlang‘ich yillik foiz stavkasi (%)	Maksimal davomiyligi (oy)	Ariza ma‘qullanish vaqti (daqqa)
TBC Bank	100	28-49	36	1-5
Anorbank	100	34	36	1-5
IpakYuliBank	100	30,9	36	1-5
SQB bank	100	29	48	1-5
Xalq Bank	100	25-32	48	1-5

Mijozlarga onlayn tarzda mikro kredit olish rad etilsa, ular bank filiallariga murojaat qilishadi. Boshqa banklar ham bunday ko‘rsatkichlarga ega mikro kreditlarni taklif qilishadi, ammo ular garovsiz kreditlar uchun xavflarni kamaytirish uchun qo‘shimcha identifikatsiya hujjatlarini talab qiladilar. Bir so‘z bilan aytganda, onlayn mikro kreditlar bank xizmatlarini raqamlashtirishning navbatdagi bosqichiga aylandi.

TBC Uz va O‘zsanoatqurilishbank (SQB)ning qiyosiy tahlili

Yuqorida biz umumiy bozorda mikro kreditlar misolida ijtimoiy-demografik, moliyaviy inklyuzivlik omillari va raqamli xizmatlar taklifini ko‘rib chiqdik. 3.3-bo‘limda biz qisman davlatga tegishli aksiyadorlik tijorat banki SQB va TBC Bank Group PLCga tegishli TBC Bank Uzbekistanning bozordagi faoliyatini ko‘rib chiqamiz. SQBni tanlashga sabab, u O‘zbekistonda 100 yildan ortiq faoliyat yuritayotgan mamlakat bo‘ylab keng tarmoqli filiallarga ega yirik banklardan biri hisoblanadi. TBC Uz esa 2022-yil oktabr oyida o‘zini birinchi raqamli bank sifatida tanishtirib o‘z faoliyatini jismoniy kassalarsiz boshladi.

Tadqiqotlarimiz shuni ko‘rsatadiki, O‘zbekiston bozoriga 5 yil avval kirib kelganiga qaramay, TBC Uzbekistan allaqachon yetakchi banklardan biriga aylangan. 2024 yilning to‘qqiz oyida sof foydaning o‘tgan yilning shu davriga nisbatan eng yuqori o‘sishi TBC Bankda (+2046,9%) qayd etildi. Mazkur bank 2023-yilning 9 oyida 12,8 milliard so‘m sof foyda olgan bo‘lsa, joriy yilda (2024-yil) bu ko‘rsatkich 274,4 milliard so‘mni tashkil qildi.

O‘zbekistondagi birinchi raqamli bank sifatida TBC jismoniy mijozlar orasida mashhurlikka erishdi va o‘zining brend haqida xabardorligini oshirdi. Ma’lumotlarni qayta ishlash metodologiyasining kuchli qo‘llanilishi kafolatsiz mikroqarzarlar, kreditlar, depozitlar va boshqa xizmatlarni taklif qilishda davom etmoqda, bu esa

bank mijozlari sonining ko'payishiga xizmat qilmoqda. Kompaniya yuqori rentabellikni ta'minlaydigan raqamli bank sifatida past operatsion xarajatlarga ega bo'lgan bank xizmatlariga urg'u beradi.

TBC BANK			
SWOT TAHLIL			
S	KUCHLI TOMONLARI	W	KUCHSIZ TOMONLARI
	-O'zbekistondagi birinchi raqamli bank -Ma'lumotlarni qayta ishlash va uni amaliyotga tatbiq qilish metodologiyasi kuchli bank -Mikroqarz berish va omonatlar raklifi bo'yicha yetakchi bank -Muvoziqlik buzilishining oldini olish uchun metodologiya -Xalqaro tajriba -Mahalliy tajriba -Atrof-muhitning barqarorligiga e'tibor -Jamoaning turli millatlar asosida shakllanganligi -Mijozlarga individual yondashuv yuqori darajaga oshirilgan		-Yuqori foizli mikroqarzlilar -Korporativ mijozlar sonining kamligi -Aholida raqamli bankka ishonchsizlik hissi -Mahsulot va xizmatlar diversifikatsiyasining raqobatchilarga nisbatan kamligi -Shaxobehalar kamligi -Bankomat va infokiosklar mavjud emas.
O	IMKONIYATLAR	T	TAHDIDLAR
	-Yuridik shaxslar uchun raqamli bank xizmatlarini kengaytirish; -Kichik va o'rta biznes vakillari uchun qulay raqamli bank yechimlarini taklif qilish; -Aholining banklashmagan qismini jalb qilish -Tojik va qoraqalpoq mahalliy tillarida ilovani kengaytirish		-Bank tizimida fribgarlik va uning kuchayishi -Bank sektoriga majburiy bo'lgan qonun-qoidalarining kiritilishi -Boshqa banklar bilan kuchli raqobat -O'zbekistonning Jahon Savdo tashkilotiga a'zo bo'lishi

2-rasm. TBC Bankning SWOT tahlili

SWOT tahlili (2-rasm) bu boradagi chuqur xalqaro tajribadan dalolat beradiki, TBC Uzbekistan banki mamlakatning yetakchi banklari o'ntaligiga kiradi. 3-rasmda esa 100 yillik tajribaga va sodiq jismoniy va yuridik mijozlarga ega SQB bankining SWOT tahlili keltirilgan. TBC bankdan farqli o'laroq, u filiallar, bankomatlar, infokiosklar orqali mamlakat ichida keng ko'lamli infratuzilmaga ega.

Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, 32 ta filial va 109 ta filialga ega bo'lgan SQB bank texnologik kashfiyotlarning rivojlanishi va tezlashishini osonlikcha qabul qila olmaydi. Bank platformasini o'zgartirish jarayonlari, masalan, mijozlarning qulayligini to'xtatmasdan amalga oshirilishi kerak. Shunisi e'tiborga loyiqki, bankni xususiyashtirish bo'yicha olib borilayotgan ishlar uning muhiti va raqobatbardosh tuzilmasini tubdan o'zgartirmoqda. SQB bank filiallari tomonidan ko'rsatilayotgan xizmatlarni bosqichma-bosqich bankomatlar va infokiosklarga o'tkazmoqda. Xususan, bankomatlar orqali nafaqat AQSh dollari, balki rubl va yevro kabi valyutalarni ayirboshlash imkoniyatini yaratish ustida ishlamoqda. Shuningdek, bank o'zining "Joyda" mobil ilovasi orqali foydalanuvchilarga to'lov operatsiyalari bilan bir qatorda elektron tijorat ekotizimi xizmatlarini ko'rsatadi. Hozirgi vaqtda bank mashhur kompaniyalardan biri sifatida tan olingan, chunki uning statistik ko'rsatkichlari ko'p yillar davomida o'sish tendensiyalarini ko'rsatmoqda. O'z

faoliyati ko'rsatkichlariga ko'ra, SQB bank O'zbekistondagi eng yaxshi 3 ta bank reytingidan o'rin olib keladi.

4-jadval

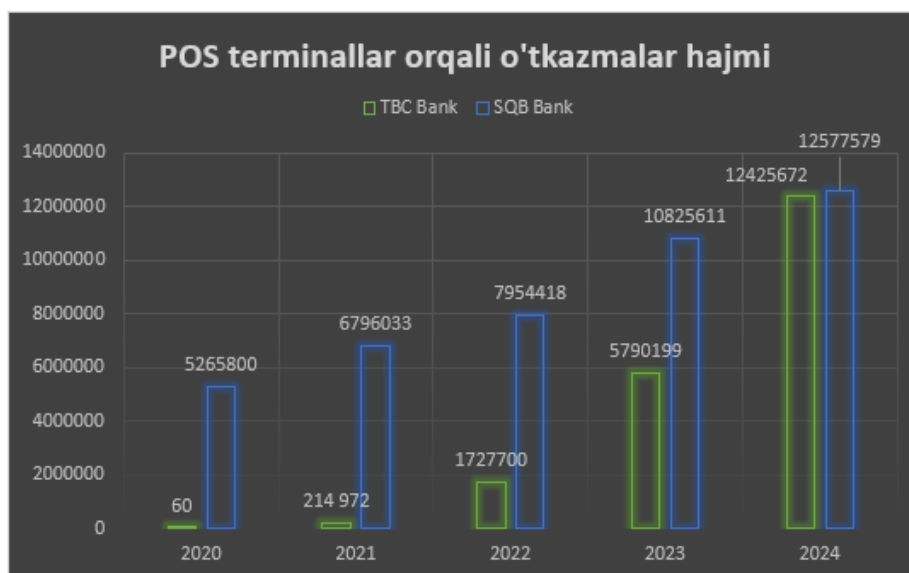
2020-2024 yillarda TBC bank va SQB bankning POS-terminallari orqali amalga oshirilgan o'tkazmalar summasining qiyosiy jadvali

Yillar	TBC Bank	SQB Bank
2020	60	5 265 800
2021	214 972	6 796 033
2022	1 727 700	7 954 418
2023	5 790 199	10 825 611
2024	12 425 672	12 577 579

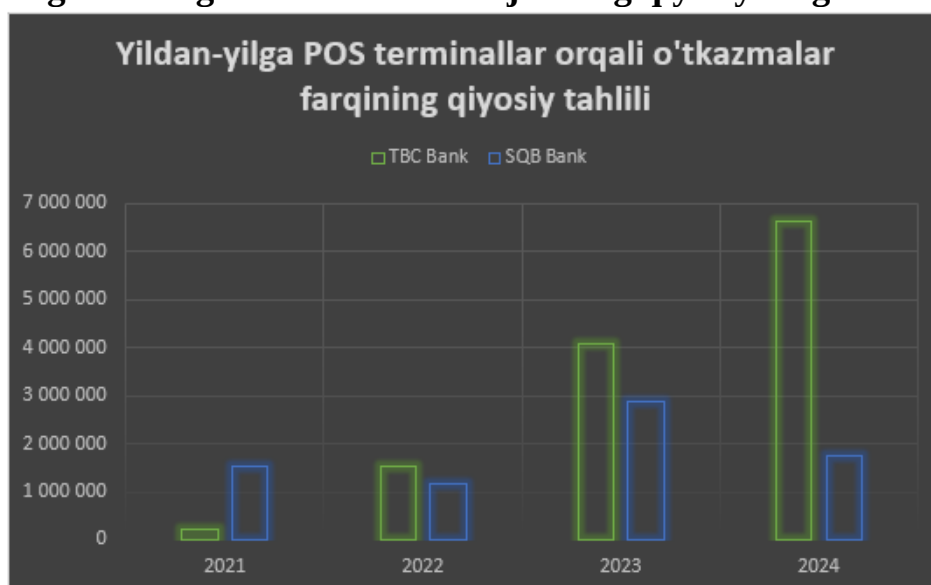
Biroq, banklarni raqamlashtirish jarayonidan qaraydigan bo'lsak, bank erishishi kerak bo'lgan bo'shliqlar mavjud. O'zbekiston Markaziy bankining statistik ma'lumotlariga asosan muallif tomonidan 2020-2024 yillarda TBC bank va SQB bankning POS terminallari orqali amalga oshirilgan operatsiyalar summasining qiyosiy jadvali tuzildi (4-jadval). POS terminallar orqali amalga oshirilgan o'tkazmalar muomaladagi naqdsiz pul hajmini bank hisobiga to'g'ri keladigan ulushini anglatadi.

SQB BANK			
SWOT TAHLIL			
S	KUCHLI TOMONLARI	W	KUCHSIZ TOMONLARI
	-O'zbekiston bank sektori yetakchisi -100 yillik tajriba va sodiq mijozlar -Yuqori daromadli tashkilot -Mamlakat ichida yuqori jismoniy mavjudlik (shaxobchalar, bankomatlar, infokiosklar) -Korporativ mijozlar -Yuqori bank mahsulotlari va xizmatlari diversifikatsiyasi -Atrof-muhitning barqarorligiga e'tibor		-Muammoli kreditlar solmog'i (3.4 %) -Raqamli transformatsiya katta xarajat va vaqt talab qiladi
O	IMKONIYATLAR	T	TAHDIDLAR
	-Raqamli transformatsiya orqali foyda olishga tayyor -Yangi plastik kartalar tabaqalarini taklif qilish orqali mavjud mijozlarni jonlantirish imkoniyati -Masofaviy xizmatlarni ko'paytirish -Ma'lumotlarni qayta ishlashning zamonaviy yechimlaridan foydalanib yangi xizmatlarni ishlab chiqish		-Bank tizimida fribgarlik va uning kuchayishi -Bank sektoriga majburiy bo'lgan qonun-qoidalarining kiritilishi -Boshqa banklar bilan kuchli raqobat -Raqobat tufayli bank mijozlarini yo'qotishi xavfi

3-rasm. SQB Bankning SWOT tahlili

4-rasm. 2020-2024 yillarda TBC bank va SQB bank POS-terminallari orqali amalga oshirilgan o'tkazmalar hajmining qiyosiy diagrammasi

5-rasm. Yildan-yilga POS-terminallar orqali amalga oshirilgan o'tkazmalar farqining qiyosiy diagrammasi

Bunda bankning POS terminal vositasida bozorda raqamli bank xizmatlarini qo'llab-quvvatlashga ta'sirini ko'rishimiz mumkin. Vizual diagramma (4-rasm) SQB bankining bosqichma-bosqich o'sishini, TBC bankining esa keskin o'sishini aniqroq ko'rsatadi. Bu faktni 5-rasmda aniq ko'rish mumkin, bu yerda POS-terminallar orqali amalga oshirilgan o'tkazmalar yildan-yilga farqi ko'rsatilgan. Farqni aniqlash uchun o'tgan yilgi ko'rsatkich bu yilgi ko'rsatkichdan ayirildi. Natijalar shuni ko'rsatadiki, so'nggi to'rt yilda TBC POS-terminallari orqali amalga oshirilgan tranzaksiyalar hajmi keskin oshgan. Nisbatan o'sish sur'atlari SQB bankini ortda qoldirdi (5-rasm). O'sish ko'rsatkichlari bank va bank raqamli xizmatlaridan to'yinmagan bozor holatida joriy mijozlarni foydalanishini ko'paytirish hamda potensial mijozlarni jalb qilinishi hissasi ham mavjud. Shu sababli ham 5-rasm joriy etilishi ma'noga ega. To'yingan bozor holatida esa raqobatchi banklar orasida ularga

tegishli xizmatlarning foydalanilishi samaradorligini aniqlashda bu yetarli bo'lmasligi mumkin.

Yuqoridagi tahlillardan xulosa qilish mumkinki, zamonaviy raqamli texnologiyalarni bank faoliyatiga tatbiq etish va raqamli bank xizmatlarini ko'rsatish orqali TBC Bank mahalliy banklar bilan bimalol raqobatlashmoqda. Qayd etish joizki, TBC Bank bosqichma-bosqich bank xizmatlarining to'liq paketini taklif etayotgan bo'lsa-da, uning sof foyda o'sishi bo'yicha ko'rsatkichlari ham yuqori ekanligi e'tiborga molik. Fikrimizcha, bu fakt boshqa raqobatchi banklar uchun raqamli transformatsiyani jadallashtirish va zamonaviy bank texnologiyalarini joriy etishda qo'shimcha rag'bat bo'lishi kerak.

Xulosa va takliflar

Ushbu maqolada O'zbekistonda raqamli bank xizmatlarining joriy etilishi va iste'moli tahlil qilinadi. Oxirgi 5 yil ma'lumotlaridan foydalangan holda, aholining ijtimoiy-demografik va moliyaviy inklyuzivlik omillari o'rganildi va jadval shaklida taqdim etildi. Shuningdek, foydalanilayotgan raqamli bank xizmatlari soni ham o'rganildi. Ijtimoiy-demografik va moliyaviy inklyuzivlik omillari qo'shimcha tadqiqotlarni talab qiladi, chunki bizda qayta ishlash uchun cheklangan ma'lumotlar mavjud, biroq aholi soni doimiy ravishda o'sib borayotgan O'zbekistonda raqamli bank xizmatlaridan foydalanish yetarli darajada yuqori emas degan xulosaga kelishimiz mumkin. O'zbekiston fintex bozori xizmat ko'rsatuvchi provayderlar uchun moviy okean bo'lib qolmoqda.

Ushbu holatni xizmat ko'rsatuvchi provayderlar nuqtai nazaridan ko'rib chiqsak, ochiq bank kontseptsiyasining joriy etilishi fintex bozorida raqobat muhitini yaratishga turtki bo'lganini ko'rish mumkin. Ba'zi xizmatlar, shu jumladan kafolatsiz mikroqarzlar, jismoniy mijozlar uchun kreditlar raqamli qurilmalar orqali mavjud bo'ldi.

Bundan tashqari, TBC bank va SQB bank o'rtasida raqamli texnologiyalarni joriy etish ta'sirini ko'rish uchun qiyosiy tahlil o'tkazildi, birinchisi TBC Bank Group PLC xalqaro kompaniyaga tegishli, ikkinchisi esa qisman davlatga tegishli aksiyadorlik tijorat banki hisoblanadi. SWOT tahlilidan ko'rinib turibdiki, ikkala bank ham bozorda raqobatlasha oladigan kuchli imkoniyatlarga ega. Maqolaning maqsadidan kelib chiqqan holda bozorda raqamli bank xizmatlaridan foydalanish bo'yicha har bir bankning ulushi POS-terminallar orqali amalga oshiriladigan o'tkazmalar taqqoslandi. Natijalar shuni ko'rsatadiki, SQB banki bosqichma-bosqich o'sishni ko'rsatmoqda, TBC bank esa keskin o'sishga ega. 2024-yilda ikkala bankning POS terminallar orqali amalga oshirilgan o'tkazmalar hajmi qariyb tenglashganini ko'rishimiz mumkin. Tadqiqotning yuqorida keltirilgan xulosalari boshqa raqobatchi banklar uchun raqamli transformatsiyani jadallashtirish va zamonaviy bank texnologiyalarini joriy etishda qo'shimcha rag'bat bo'lishi kerak, deb hisoblaymiz.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Melikov, Otabek. (2024). Raqamli bank xizmatlarini yanada takomillashtirish: muammolar va yechimlar. YASHIL IQTISODIYOT VA TARAQQIYOT. 1. 10.55439/GED/vol1_iss1/a797.

2. <https://datareportal.com/reports/digital-2020-uzbekistan>
3. <https://datareportal.com/reports/digital-2021-uzbekistan>
4. <https://datareportal.com/reports/digital-2022-uzbekistan>
5. <https://datareportal.com/reports/digital-2023-uzbekistan>
6. <https://datareportal.com/reports/digital-2024-uzbekistan>
7. <https://datareportal.com/data-sources>
8. https://cbu.uz/upload/medialibrary/f63/9daz2lw438ive91rgsn57ah6tq0f1kx6/MB-Statistik-byulleteni-_2023-yil.pdf
9. https://bank.uz/uz/credits/mikrozaymy?arrFilter_243_MAX=0&arrFilter_13_MAX=100000000&SROK=&set_filter=yes
10. Law No. ZRU-580 “[o]n banks and banking activities” dated 5 November 2019;
11. Law No. ZRU-578 “[o]n payments and payment systems” dated 1 November 2019;
12. “TBC Bank O‘zbekiston - Depozit.uz” <https://depozit.uz/partners/banks/tbc-bank>
13. “TBC O‘zbekistondagi raqamli birinchi bank” <https://tbcbank.uz/uz>
14. “TBC Bank aksiyadorlik tijorat banki - O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki” <https://orginfo.uz/organization/a5d0a310b255>
15. “Новая глава в истории» — TBC Bank об итогах в Узбекистане за 2021 год” (2022-yil 14-aprel). <https://www.spot.uz/ru/2022/04/14>
16. Ismoilova G., et al., (2019) Modern money theories, International Journal of Innovative Technology and Exploring Engineering, 2019, 8(6), страницы 1425–1434
17. Ismoilova G. et al., Macroeconomic Development and Factors Effecting on It, International Journal of Scientific & Technology Research. ISSN 2277-8616 (SCOPUS). Volume 9, Issue 3, March 2020. – P. 3542-3545 <http://www.ijstr.org/final-print/mar2020/Macroeconomic-Development-And-Factors-Affecting-On-It.pdf>
18. Ismoilova G., et al. Prospects for the Training of Highly Qualified Personnel in the Modernization Economy, International Journal of Scientific & Technology Research. ISSN 2277-8616 (SCOPUS). Volume 9, Issue 3, March 2020. – P. 3629-3634 <http://www.ijstr.org/final-print/mar2020/Prospects-For-The-Training-Of-Highly-Qualified-Personnel-In-The-Modernization-Economy.pdf>
19. Narzullaeva M. et al., A Data Analytics Approach For Assessing The Role Of Chain Supermarkets In The Economy, ACM International Conference Proceeding Series, 2022 – P. 387–394 <https://dl.acm.org/doi/10.1145/3584202.3584258>
20. Kamilova M. et al., Impact Of The Pandemic On Fintex Adoption By Developing Countries, ACM International Conference Proceeding Series, 2022 – P. 178–181. <https://dl.acm.org/doi/10.1145/3584202.3584229>

21. Karimov N. et al., Current Tendencies Of E-Commerce Development In Uzbekistan: Benchmarking Analysis With Kazakhstan And Kyrgyzstan, ACM International Conference Proceeding Series, 2022 – P. 167–177, <https://dl.acm.org/doi/10.1145/3584202.3584228>

22. Nabiyeva F. (2023). RAQAMLI BANKING: QIYINCHILIKLAR, RIVOJLANAYOTGAN TEXNOLOGIYA TENDENSIYALARI VA KELAJAKDAGI TADQIQOTLAR. Raqamli Iqtisodiyot Va Axborot Texnologiyalari, 3(3), 244–253. Retrieved from <https://dgeconomy.tsue.uz/index.php/dgeco/article/view/182>

23. Feruza Nabiyeva, Virtual bank – kelib chiqishi va moliyaviy xizmatlar kelajagi , YASHIL IQTISODIYOT VA TARAQQIYOT: Vol. 1 No. 11-12 (2023): «Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot» журна́ли https://doi.org/10.55439/GED/vol1_iss11-12/a267

24. Feruza Nabiyeva, Ra'no Parpiyeva, Raqamli banklar faoliyatini tahlil qilish (Tinkoffbank misolida) , YASHIL IQTISODIYOT VA TARAQQIYOT: Vol. 1 No. 10 (2023): «Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot» журна́ли https://doi.org/10.55439/GED/vol1_iss10/a181

25. F.O.Nabiyeva, “O‘ZBEKISTONDA RAQAMLI BANKING XIZMATLARINI RIVOJLANISH TENDENSIYALARI TAHLILI”, marketing jurnali 4-son 2024-yil, <https://www.marketingjournal.uz/post/nabiyeva-feruza-odilovna>